

Salsta, Tensta sn.

Enligt beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» 1871, s. 53 skall en runsten finnas »S vid Salsta slott». Platsen är också utmärkt på kartbladet, strax S om Salsta, ungefärligen vid sydligaste udden av parkområdet. Någon verklig runsten finnes här icke, men väl en sten med runor från senare tid, insatt i muren kring parken. Inskriften lyder: **iarl · auk · koþr · bonþa · a · salistaþum · raisti · stain · iftir atfapþum.**

1045. Björklinge kyrka.

Pl. 70, 71.

Litteratur: D 1: 236. R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 176; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 236); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest på kyrkogården, jämte U 1046—48 vid södra sidan av kyrkväggen. U 1045 står längst åt V.

I sin reseberättelse 1864 meddelar R. Dybeck om runstenar vid Björklinge kyrka följande: »Björklinge sockens samtliga minnesmärken granskades under 14 dagars tid. Före min ankomst dit voro tre icke förut bekante runstenar uppdagade, den första i Lunds hage [U 1054], den andre i ett dike helt nära prestgården [U 1050] och den tredje i Kyrkans södra grundmur [U 1047]. Denne uttogs ur muren, och jag upptäckte, under det detta verkställdes, ena kanten af en annan runsten [U 1045], hvilken låg i samma grundmur, tio alnar från den förre. Äfven han uttogs, hvarefter båda stenarne, sedan inskrifterna blifvit förklarade för socknens tillkallade skolbarn, restes å vestra Kyrkvallen, tillika med två andre, af hvilka den ene upptogs ur stegluckan [U 1046] och den andre ur Kyrkogården [U 1050], der han påträffades under en större rödhäll.» Resultatet av arbetet kan Dybeck redovisa i sin förteckning över socknens fornminnen s. å.: »På Björklinge vestra kyrkvall stå två runstenar, af hvilka två — förut icke kände — nyligen blifvit uttagne ur kyrkans grundmur [U 1045 och 1047] och två likaledes för kort tid sedan upptagne ur kyrkogården [U 1046 och 1050].» — *Sveriges runurkunder* h. 5 (1864): »Kyrkvallen (Nyfunnen). Runstenen, som låg i samma grundmur, hvari föregående sten [U 1047] fanns, uttogs vid samma tid och restes å kyrkvallen.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »N. vid kyrkan, 4 ditförda» (avser U 1045—1047, 1050). »N.» är här felaktigt. Stenarna stodo uppställda på vällen V om kyrkan, utanför kyrkogårdsmuren. — O. v. Friesen har ¹⁹/₅ 1919 antecknat: »Undersökningsresa till Björklinge, Uppland ... för den vid kyrkoreparationen 1917 under tröskeln till sakristian funna runstenen [U 1048] som nu stod upprest mot västra kyrkogårdsmuren. Öfriga runstenar ... voro resta väster om nämnda kyrkogårdsmur. Skollärare Lindgren anhöll om anvisning hvar de lämpligen för framtiden borde jämte den nyfunna uppställas. Jag anvisade den breda gången S om kyrkans s. vägg: två à tre stenar på hvardera sidan om hufvudportalen utanför takdroppet.» — År 1920 flyttades tre av de fyra runstenarna på kyrkvallen, U 1045, 1046 och 1047, in på kyrkogården och uppställdes på sina nuvarande platser utmed kyrkans södra vägg.

Blågrå gnejsgranit. Höjd 1,34 m., bredd 0,95 m. Stenen har en triangulär genomskärning. På h. sidan är kanten bred (53 cm.), på v. sidan däremot sammanstöter baksidan med framsidan i en skarp spets. På framsidan är en tunn avflagring, som upptager ungefär halva ytan åt h. Denna avflagring fanns redan då stenen ristades. På v. sidan har ytan en brungrå, på h. sidan en blågrå färgton. Inskriften är skadad upptill och utefter h. sidan. Sannolikt ha dessa skador uppkommit, då stenen inlades i kyrkmuren. Ristningen är rätt ojämn, delvis djup och tydlig, delvis ganska grund och svårsläst.

Inskrift:

· **biarnaffpi** · **lit** · **hakua** · **stain** · **at** · **biarnafpa** · **fapur** · **sin** · **ak** · · · **s** · · · · **at** ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Biarn(h)ofði let haggva stæin at Biarn(h)ofða, faður sinn ...

»Björnhövde lät hugga stenen till minne av Björnhövde, sin fader ...»

Till läsningen: Tydligt sk vid inskriftens början. 6 **a** är tydligt, med bst tvärs över hst (lik som 31 och 34 **a**). Bst är djup och tydlig; icke **h**. Övriga **a**-runor ha bst endast på hst:s v. sida. 7 och 8 **f** ofrånkomligt. 7 **f** är något grundare än 8 **f**, men ingen tvekan kan råda om någotdera. 9 **p** är tydligt; det har formen **Þ**. Bst i 14 **h** äro mycket svaga. 16 **k** är icke stunget. Fr. o. m. 26 **b** är stenen kantstött och runorna skadade upptill. Övre ramlinjen är borta fr. o. m. 23 **n** ända till 50 **a**. Namnet 26—34 **biarnafpa** är säkert. Alla runorna äro fullt tydliga i gynnsam belysning (t. ex. under svart duk). Av runorna efter 42 **n** finnas endast nedre delen kvar, och mycket är här osäkert. Varken runornas antal eller vilka de ha varit, kan säkert avgöras. 50—51 **at** är tydligt, liksom sk såväl framför 50 **a** som efter 51 **t**.

R. Dybeck: **biarnafokpi** · **lit** · **hakua** · **stain** · **at** · **biarn** · **fiþ** · · **fapur** **sin** · · **ak** **niuka** · · · **at**. »Om här antagna första namnet är två, fördelade genom **ok**, det påföljande **lit** tyckes motsäga, lemnas derhän. Sista meningen slutar tilläfsventyrs med **ant**. Ritningen är efter det noggrannaste aftryck.» — O. v. Friesen: **biarnaffpi** · **lit** · **hakua** · **stain** · **at** · **biarn** + **fiþa** · **fapur** · **sin** · **-akuy** · · · **at** · · · 7 **f**: »Bistafvarna grunda, intill hufvudstafven oläsliga, men dock säkerl. urspr. f.» 31 + : »Knappast spår af en vertikal genomgående hufvudstaf.»

Inskriften tolkas i *UFT* (1881) sålunda: »Björnhövde lät hugga sten efter Björn Fithja, sin fader.»

Mansnamnet *Biarnhofði* är mycket ovanligt. Det är endast känt från ännu en runinskrift, den fragmentariska L 180 Häggby, i grannsocknen Skuttunge. Det är högst sannolikt, att det är fråga om samma person i de båda inskrifterna. Tänkbart är kanske t. o. m., att de ha varit liklydande och att de båda stenarna ha utgjort ett runstenspar. Troligen ingår samma mansnamn i ortnamnet Björnhovda, Torslunda sn, Öland (*Biarnhofde by SRP* nr 1166); se *ANF* 3 (1886), s. 232. Efterleden i namnet tecknas på den ena stenen **affpi**, **afpa**, på den andra **hufpi**. **a** och **u** äro säkerligen tecken för samma uttal, ett mellanljud mellan **a** och **u**, sålunda ett *q*. *-hofði* förekommer som efterled i tre andra mansnamn: *Svarthofði*, *Hvithofði* och *Kætilhofði*. De äro ursprungligen karakteriserande binamn. Det äldsta och ojämförligt vanligaste är *Svarthofði*, se U 52. Om *Hvithofði* se U 622. *Kætilhofði* är känt från tre sörmländska inskrifter (Sö 19, 70, 158). Det betecknar en man, som har ett huvud runt som en kittel eller snarare svart och sotigt som en kittel. Det är väl sannolikt en variation av *Svarthofði*. *Biarnhofði* betyder sålunda en som har ett huvud som liknar en björns. Från västnordiskt område känner man ett stort antal binamn på *-hofði* och *-hofuð* (se Lind), bl. a. *hesthofði*, *svínhofði*, *selshofuð*.

Märkligare än själva namnet är dock, att far och son av allt att döma bära samma namn. Det är under vikingatiden ett mycket ovanligt förhållande. Kanske sammanhänger det i detta fall med namnets karaktär av binamn. De ha egentligen haft andra namn, både far och son, men de ha båda — väl på grund av ett egendomligt utseende — mest kallats »Björnhuvud», och de ha accepterat detta öknamn, som sålunda har gått i arv.

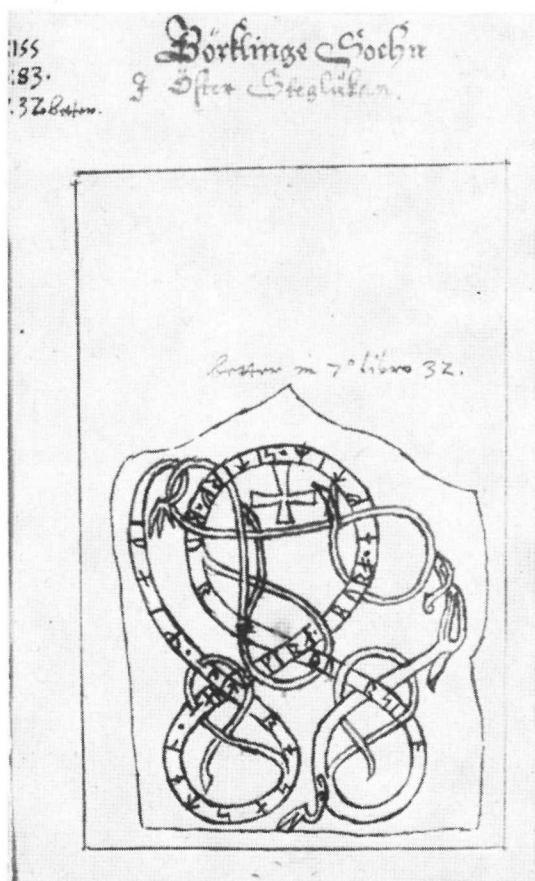

Fig. 269. U 1046. Björklinge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

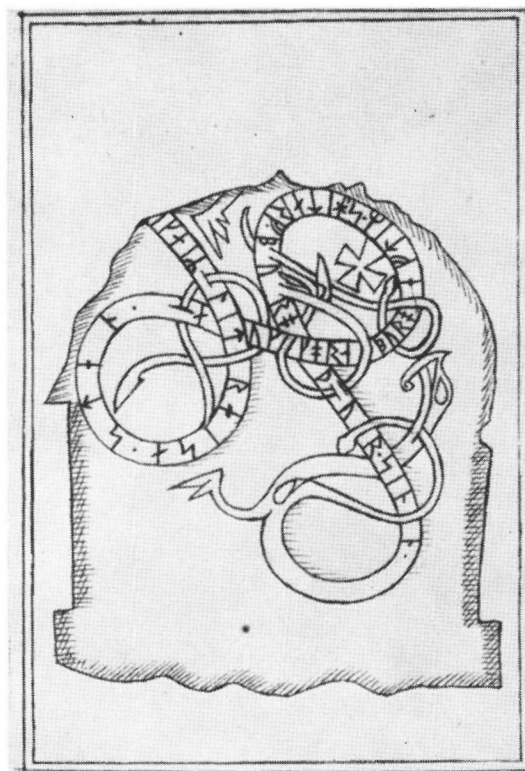

Fig. 270. U 1046. Björklinge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F l 1).

1046. Björklinge kyrka.

Pl. 71.

Litteratur: B 527, L 248, D 1: 237. J. Bureus, Fa 6 s. 79 n:r 155 (Bureus' egen uppteckning), s. 127 n:r 83 (Caspar Cohl), Fa 10: 2 n:r 32, Fa 5 n:r 36, Fa 1 s. 11; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 58, Fl 1 n:r 44; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 87; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 282; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (orig. i Björklinge kyrka, avskrift i ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 176; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 109; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i Fa 10: 1 och Fl 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 17); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 527); Dybeck (D 1: 237); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest på kyrkogården, framför södra kyrkväggen. U 1046 är den andra i ordningen västerifrån av de fyra runstenarna; den står mellan U 1045 åt V och U 1047 åt Ö.

Denna runsten var känd redan av Joh. Bureus. Den fanns enligt hans anteckningar: »I Byrklinge Kyrkeport» (Fa 6), »I Byrkarlänge östra Kyrkeport» (Fa 10: 2), »Byrkarlänge j Kyrkie Porten» (Fa 5). Själva teckningen är i Fa 10: 2 tyvärr utskuren; endast översta delen av bladet med överskriften finns kvar. Caspar Cohl (Fa 6): »I Byrkal-änge Östra Stighluku». Joh. Rhezelius: »Börklinge Sochn I Öster Steglukan» (Fa 10: 1), »Börklinge Sochn. I öster Steglukan eller K.porten» (Fl 1). — I Peringskiölds *Monumenta* finnes följande överskrift, avseende de båda runstenarna U 1046 och U 1050: »Runestenar i Börklinge Sochn ära desse fölliande, nembl.